

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУРДОПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Мостовий Л. П.

ВСТУП

Перебудова освітнього простору в Україні, що пов'язана з переходом до нового рівня середньої та вищої освіти на основі гуманізації та демократизації, вимагає якісних змін у національній спеціальній системі освіти та вдосконалення компетентностей фахівців, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами.

Особливо важливою у визначенні стратегії розвитку спеціальної освіти є збереження і примноження національних досягнень, оптимальне поєднання інноваційних ідей і досягнень вітчизняної та світової педагогічної думки, індивідуалізація підходів та корекційно-розвиткової роботи з дітьми. Взаємозв'язок і взаємодія передового досвіду та нових підходів, прогресивних ідей минулого та інновацій сучасності, історії та теорії, вдосконалення компетентностей фахівця в середній освіті, зокрема в роботі з дітьми які мають особливості розвитку слуху, формують високі суспільні цінності й ідеали, професійні та особистісні якості фахівця-сурдопедагога¹.

Осмислення минулого впливає на зміни у сучасності, адже минуле тісно пов'язане із сьогоденням, є фундаментом для побудови системи безперервного спеціального навчання і виховання. Це сприяє досягненню високих освітніх рівнів, духовному вдосконаленню кожної особистості та формуванню інтелектуального і культурного потенціалу як найвищої цінності нації.

В сучасній системі спеціальної освіти особливо гостро виступає проблема вдосконалення компетентностей фахівців, які працюють з дітьми із порушенням слуху (сурдопедагогів) та вплив педагогічних чинників, які сприяють даному процесу. На сьогодні в Україні та світі тенденцією є прагнення до соціальної адаптації осіб з особливостями психічного розвитку, зокрема із порушенням слуху. У нашому суспільстві починає формуватися нова культурна та освітня норма – повага до людей із порушенням слуху. В умовах розвитку сучасної системи спеціальної освіти України, з огляду на перспективи вступу

¹ Бельчева Т.Ф., Бельчев П.В., Елькін М. В., Ізбаш С.С. Компетентнісний підхід до організації виробничої практики майбутніх викладачів вищої школи. Мелітополь. Вид-во МДПУ ім. Богдана Хмельницького. 2016. 106 с.

нашої країни до Європейського Союзу та створення європейського простору освіти, особливо актуальними є питання підготовки конкурентоспроможних професіоналів, фахівців у своїй справі, зокрема й тих, хто працюватиме з дітьми з порушеннями слуху та педагогічні чинники вдосконалення компетентностей сурдопедагога².

Проблема розглядається багатьма українськими та закордонними вченими, а саме: В. Бондар, Є. Бондар, Л. Гренюк, О. Дмитрієвою, О. Мельничук, Т. Ніколаєвою, Т. Пелимською, Н. Шматко та ін.

На сучасному етапі вагомими результатами характеризуються дослідження з сурдопедагогіки і сурдопсихології, виконані такими українськими вченими, як О. Горлачов, О. Круглик, Л. Гренюк, В. Шевченко, С. Литовченко, О. Таранченко, В. Жук, В. Литвинова, О. Федоренко, Л. Фомічова та ін.

Численні закордонні наукові дослідження, присвячені розгляду даної проблематики, були розкриті такими науковцями, як: Alasim K. N., Paul P., Batten G., Oakes P.M., Alexander T., Bustos Rubilar M., Fuentes-López E., Castro Abarca P., Hyde M., Nikolarazi M., Powell, D., Stinson, M., Luft P., Monney M., Holmström I., Schönström K., Tominska E., Norman N. A., Sibanda P., Kennedy A., Bozkurt E., Gordey D. W.

Отже, важливість даної проблеми визначена зазначеними суперечностями сьогодення щодо вдосконалення педагогічних компетентностей сурдопедагогів в умовах змін у спеціальній освіті, а також недостатньою розробленістю означеної проблеми у теорії та практиці.

1. Роль та значення сурдопедагога в системі загальної середньої освіти

Сурдопедагогіка є складовою частиною спеціальної педагогіки, що являє собою систему наукових знань про освіту осіб з порушенням слуху. Як в Україні, так і за кордоном, статистика свідчить про постійне збільшення кількості дітей, які мають проблеми зі слухом. Зростає також кількість дітей в системі освіти, які мають інші порушення розвитку разом із порушенням слуху. Тому існування і розвиток науково-педагогічної галузі, яка зосереджується на теорії та практиці освіти осіб з порушенням слуху, є очевидною необхідністю³.

Основним завданням сурдопедагогіки є: педагогічне вивчення осіб з порушеннями слуху та закономірностей оволодіння ними освітою, з урахуванням індивідуальних особливостей і специфіки порушення слуху та мовлення; розробка, наукове обґрунтування та практична

² Василюшина Т.В. Емпатія як фактор ефективності педагогічного спілкування: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2000. 20 с.

³ Голова Н. І. Сучасний стан та перспективний розвиток системи спеціальної освіти осіб з обмеженими можливостями. *Педагогічні науки*. 2012. № 62. С. 50.

реалізація спеціальної освіти для різних категорій осіб з порушеннями слуху; розробка наукових основ змісту освіти, дидактики і спеціальних методик навчання осіб з порушенням слуху; розвиток підсистем спеціальної освіти осіб з порушеннями слуху, спеціальних освітніх технологій для розвитку залишкового слуху, навчання жестовій і усній мові, педагогічна реабілітація в післяопераційний період (наприклад, після кохлеарної імплантації); вдосконалення технічних засобів корекції і компенсації порушень слуху; покращення педагогічної роботи, спрямованої на соціальну адаптацію і професійну реабілітацію осіб з порушенням слуху; взаємодія і кооперація із загальною педагогікою для поширення спеціальних педагогічних знань, розвитку інтеграційних ідей та їх реалізації.

Теорія і практика навчання осіб із порушенням слуху в Україні мають тривалу історію розвитку, якій вже понад два століття. Історія зародження й поширення освіти для глухих знайшла відображення в наукових дослідженнях, монографіях, підручниках і посібниках (М. Ярмаченко та інші). Ґрунтовні дослідження історико-педагогічних аспектів становлення та розвитку сурдопедагогіки висвітлені в численних наукових працях українських учених (В. Бондар, В. Засенко, Н. Засенко, В. Золотоверх, С. Кульбіда, Л. Одинченко, І. Соколянський, М. Ярмаченко та інші)⁴.

Зростання уваги до історико-педагогічних досліджень у різних напрямках спеціальної освіти підкреслює, що ця галузь є однією із пріоритетних у сучасній освіті. Такі дослідження допомагають усвідомити позитивні й негативні тенденції в сурдопедагогіці та перенести найкращий досвід у сучасну практику спеціальної освіти для осіб із порушеннями слуху.

Питання дослідження і класифікації залишкової слухової функції у дітей із порушеннями слуху є важливими для фахівців у цій галузі, лікарів-отоларингологів і сурдопедагогів. Існуючі педагогічні класифікації спрямовані на обґрунтування різних підходів до навчання осіб із порушеннями слуху, тоді як медичні класифікації надають орієнтири для лікування і профілактики захворювань, що призводять до порушень слуху⁵.

Популярною є класифікація порушень слуху у дітей, запропонована Л. Нейманом у 1961 році. Вона встановлює три ступені туговухості на основі середньої арифметичної втрати слуху в мовному діапазоні частот (500, 1000, 2000, 4000 Гц):

– Перший ступінь: розмовне мовлення сприймається на відстані не менше 1 метра, шепітне – біля вушної раковини.

⁴ Шевченко В.М. Підготовка фахівців до роботи з дітьми з особливими потребами в сучасних умовах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 4 (88). С. 340-350.

⁵ Ціпан Т.С. Професійна компетентність сучасного вчителя. *Інноватика у вихованні. Збірник наукових праць*. 2016 Випуск 3. РДГУ С. 245-253

– Другий ступінь: розмовне мовлення сприймається на відстані 0,5 метра, шепіт не чуно.

– Третій ступінь: розмовне мовлення сприймається біля вуха до 0,5 метра, шепіт не чуно.

Згодом було розроблене наукове обґрунтування класифікації порушень слуху, враховуючи своєрідність розвитку дітей⁶:

1. Ступінь ураження слухової функції.
2. Рівень розвитку мови при певному ступені ураження слуху.
3. Час виникнення порушення слуху.

Діяльність порушеного слухового аналізатора в дитини відрізняється від дорослих. Доросла людина на момент втрати слуху має сформовані словесне мовлення і мислення, є особистістю, що вже склалася. Для неї порушення слуху – це, насамперед, перешкода для спілкування з опорою на слух. У дітей втрата слуху впливає на розвиток психіки і мовлення, призводячи до вторинних порушень, таких як проблеми з мисленням, мовою, пізнавальною діяльністю⁷.

Важливим є врахування взаємозалежності слуху і мовлення: чим вищий рівень розвитку мовлення у дитини, тим більше можливостей використовувати залишковий слух. Здатність спиратися на залишки слуху більша у тих, хто володіє мовою. Критерієм оцінки порушення слухової функції є здатність використовувати залишковий слух для розвитку мови. Діти з частковим порушенням слуху відрізняються від глухих здатністю використовувати слух у спілкуванні і розвитку мовлення. За цим критерієм розрізняють глухоту і туговухість.

Навчання слабочуючих дітей організовано диференційовано, залежно від рівня їхнього мовного розвитку. Для слабочуючих дітей із збереженою мовою рекомендовано використання індивідуальних слухових апаратів та, за потреби, логопедичні заняття для корекції вимови. Для пізноглухлих дітей рекомендовано спеціальні заняття з розвитку навичок зорового сприймання мовлення, а також, за потреби, логопедичні заняття⁸.

Професійна підготовка молоді з порушенням слуху спрямована на підготовку висококваліфікованих робітників, здійснюється, зокрема, на навчально-виробничих підприємствах Українського товариства глухих. Середню спеціальну освіту такі особи можуть здобувати в коледжах України, де створені спеціальні групи. Досвід роботи цих установ

⁶ Шевченко В.М. Підготовка фахівців до роботи з дітьми з особливими потребами в сучасних умовах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 4 (88). С. 340-350.

⁷ Шевченко В.М. Підготовка фахівців до роботи в інклюзивному дошкільному освітньому закладі. *Дошкільна освіта: досвід, проблеми, перспективи*. 2018. С. 171-173.

⁸ Шевченко В.М. Сучасні тенденції підготовки фахівців для корекційної та інклюзивної освіти: Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін. *матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (16-17 квітня 2019 року, м. Суми) Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, м. Суми, 2019. С. 207-210.

свідчить про можливість випускників спеціальних шкіл продовжувати навчання разом із чуучими та отримувати середню спеціальну освіту на загальних підставах.

Глухі та слабочуючі особи можуть здобувати вищу освіту шляхом індивідуального і групового навчання в закладах вищої освіти України. Це підтверджує необмежені можливості розвитку осіб з порушенням слуху слуху.

При білінгвальному навчанні особливо важливо, щоб усне мовлення використовувалося, насамперед, для читання і письма. Жестова мова, яка в західних країнах визнана рівноправною, є мовою повсякденного спілкування дітей з порушенням слуху. Дослідження показали, що жестова мова має всі ознаки повноцінної мови: власну граматику, відмінну від граматики усної мови, та «фонем» – основні складові жестів. У школі жестова мова виконує не лише комунікативну функцію, а й допомагає дітям накопичувати та систематизувати знання на початковому етапі навчання. Уявлення, сформовані жестовою мовою, стають базою для засвоєння значень слів та розвитку усного і письмового мовлення.

У процесі навчання усна і жестова мови повинні бути чітко розмежовані для досягнення кращих результатів. Обидві мови мають однаковий статус, і можливості їх використання зростають з кожним роком. Використання жестової мови не заважає, а навпаки, сприяє інтелектуальному розвитку нечуючої дитини.

Білінгвальна (двомовна) програма передбачає викладання усною і жестовою мовами, які є рівноправними. Навчання мови здійснюється за допомогою обох мов, а інші предмети викладаються з використанням обох мов. Знання про культуру глухих та суспільні навички формуються на основі інтегрованого підходу⁹.

Білінгвальна освіта складна і багатогранна, вона створює ціннісне середовище для успішного оволодіння культурними навичками. Таке середовище сприяє інтенсивному вивченню мови, що дозволяє учням досягати високих навчальних результатів і збагачувати культурний досвід.

Процес білінгвального навчання розвивається поступово: учні підвищують свої мовні можливості, застосовуючи знання в нових і складніших ситуаціях, критично оцінюють свої знання, таким чином покращуючи рівень мови. Вони експериментують з новими словосполученнями в різних ситуаціях і розвивають мовленнєві вміння через усну та жестову мову.

⁹ Єрмаков І.Г., Пузіков Д.О. життєтворчі компетенції особистості. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. *Зб. наукових праць.* № 3 К. Університет «Україна». 2007. С. 44-53.

Більшість дітей добре оволодівають навичками своєї першої мови ще до школи. Засвоюючи нову мову, діти з порушенням слуху розвивають навички, які використовують у першій мові. Білінгвальний підхід заохочує безперервний розвиток навичок у першій та другій мовах, максимально використовуючи можливості для здобуття лінгвістичних знань¹⁰.

Для глухих дітей, чий батьки вільно володіють жестовою мовою, цей процес зазвичай простий і успішний. Проте багато глухих дітей приходять до школи не володіючи жестовою мовою і маючи мінімальну грамотність в усному мовленні, тому оволодіння першою мовою є надзвичайно важким. Чим краще дитина володіє жестовою мовою, тим більші успіхи вона демонструє в читанні та письмі. Розвиток розмовних навичок є обов'язковим для успішного двомовного навчання. Навички, як-от уміння розуміти, читати, писати, виражати думки, оцінювати й представляти себе, допомагають дитині стати цікавим співрозмовником. Усі ці навички взаємопов'язані, успіхи в одній підтримують інші. Оволодіння мовними навичками включає розвиток розуміння і відтворення мови в різних формах¹¹.

Одним із найбільш перспективних напрямів для реабілітації людей з порушеннями слуху, насамперед дітей, є кохлеарна імплантація (КІ) – революційний підхід у слухопротезуванні, що реалізується хірургічним шляхом. Основна користь від кохлеарної імплантації полягає в тому, що у людей з порушеннями слуху з'являються умови для ефективного навчання, праці та відпочинку на рівні з чуючими людьми, що дозволяє їм реалізувати свої прагнення та можливості. Діти, яким у ранньому віці встановили кохлеарний імплант та провели необхідну реабілітацію, досягають значних успіхів у розвитку мови, що дозволяє їм вести активне соціальне життя. Тому застосування кохлеарних імплантів визнано ефективним методом лікування сенсоневральної туговухості високого ступеня та глухоти (К. Луцько, Б. Мороз, В. Шевченко, D. Dornan, В. McCormick та ін.). Закордонний досвід свідчить, що допомогти особам з тяжкими порушеннями слуху та інтегрувати їх у суспільство можна завдяки комплексу взаємопов'язаних заходів, одним із яких є кохлеарна імплантація (Reed et al., 2009). Проте, незважаючи на наявність таких технологій, в Україні залишається низка проблем, які потребують вирішення.

Кохлеарні імпланти (КІ) – це електронні пристрої, які хірургічно вживлюють у відділ слухового аналізатора. КІ безпосередньо стимулює

¹⁰ Діти з особливими потребами: поради батькам. К. *Наук. Світ*. 2004. с. 129-139.

¹¹ Дмитерко-Карабин Х.М. Мотиваційна готовність до професійної діяльності як психологічна проблема. *Зб. наук. пр. філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ. Вид-во «Плай» Прикарпат. ун-ту*. 2004. Вип. 9. Ч. 2. С. 23-32.

слуховий нерв, обминаючи пошкоджені чи відсутні волоскові відростки в равику. Імплант складається з кількох частин: зовнішнього мовного процесора, який зазвичай розміщують за вухом, мікрофона, який отримує звук, та комп'ютерного процесора, який обробляє звуки, перетворюючи їх на цифровий сигнал. Сигнал передають у внутрішню частину імпланту, розміщену під шкірою, та відправляють у слуховий нерв, щоб мозок міг сприймати та інтерпретувати його як звук. Для глухих дітей важливо, щоб імплантування та відповідну реабілітацію здійснювали у якомога ранньому віці. Завдяки цьому вони отримують більше можливостей навчитися чути і розмовляти. Батьки та лікарі мають співпрацювати, щоб обрати найбільш оптимальний варіант лікування для кожної дитини, враховуючи ступінь порушення слуху, наявність супутніх розладів, а також особливості сім'ї. Програму реабілітації дитини фахівці мають розробляти індивідуально¹².

З метою успішного повернення у світ звуків для осіб з КІ створюють умови, за яких адаптація до слухового сприймання триває невимушено та з найменшим емоційним напруженням. Обов'язковим елементом реабілітації є аудіотренування – процес розвитку здатності сприймати звуки на слух (Вольницька, 2015).

Розроблено різні методики, які допомагають дітям і дорослим з порушенням слуху навчитися розпізнавати та розуміти звуки. Вибір методики залежить від віку дитини, наявності у неї певних навичок та вмій, ступеня порушення слуху, наявності супутніх розладів, а також соціальних факторів. У процесі адаптації до імпланта важливо допомогти людині визначити найзручніші способи розпізнавання звуків та виробити правильні звички сприйняття на слух¹³.

Застосування кохлеарної імплантації є найбільш ефективним у поєднанні з комплексом заходів, зокрема спеціальними навчальними програмами та реабілітаційними заходами. Це дозволяє досягти максимальних результатів у відновленні слуху та інтеграції таких дітей в соціум. Ці два процеси взаємопов'язані, оскільки слухопротезування за допомогою кохлеарних імплантів дозволяє формувати їх за рахунок слухового сприймання учнів.

Статистика свідчить, що порушення слуху є найбільш поширеним серед новонароджених. Крім того, втрата слуху може статися у дітей в ранньому віці через хвороби або лікування ототоксичними

¹² Шевченко В.М. Сучасні тенденції підготовки фахівців для корекційної та інклюзивної освіти: Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін. *матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (16-17 квітня 2019 року, м. Суми) Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, м. Суми, 2019. С. 207-210.

¹³ Діти з особливими потребами: поради батькам. Київ. *Наук. Світ*. 2004. 232 с.

препаратами. Проте, проблема стосується не лише дітей, а й дорослих, які також потребують спеціалізованої допомоги. В Україні рівень захворювань слуху залишається високим: у 2000 році було зареєстровано 1148,5 тис. осіб, з яких 383,4 тис. були діти віком до 17 років; у 2005 році – 1196,7 тис., з них 348,3 тис. дітей; у 2010 році – 1224,6 тис., з них 342,3 тис. дітей; у 2015 році – 1013,1 тис., з них 298,4 тис. дітей; у 2017 році – 1001,0 тис., з них 289,3 тис. дітей. Порушення слуху можуть бути класифіковані як туговухість (неповна втрата слуху) або глухота (повна втрата слуху). Глухі діти зазвичай не можуть навчитися усної мови, хоча нормальне володіння мовою є ключовим для їх інтелектуального, емоційного і соціального розвитку. Це сприяє їх інтеграції в суспільство, що в майбутньому забезпечує кращу освіту та можливості для працевлаштування. Відповідно, високий рівень самооцінки і самореалізації є важливими для досягнення якості життя.

Розвиток усної мови у дітей передбачає здатність розуміти мову співбесідника і чітко висловлюватися. Ці процеси взаємопов'язані та базуються на слуховому сприйманні. Проблема з глухотою полягає в тому, що його відсутність перешкоджає розумінню мови і розвитку власної мови. Це може призвести до розвитку когнітивних порушень, таких як проблеми з мисленням, пам'яттю і емоційно-вольовими якостями. Для успішної соціалізації дітей з глибокими порушеннями слуху важливо враховувати, що перші роки життя є критичними для розвитку мови, пізнавальних і соціально-емоційних навичок. Порушення слуху може уповільнити або зупинити цей розвиток, тому важливо проводити раннє скринінгове обстеження для своєчасного виявлення проблем¹⁴.

Своєчасна діагностика і лікування мають велике значення, оскільки найбільш інтенсивний розвиток слухових шляхів та мовних центрів відбувається до трьох років. Скринінгове обстеження потрібно проводити в пологових будинках на 3–4 день життя дитини. Якщо є підозра на порушення слуху, дитину варто направити до спеціалізованих центрів для подальшого обстеження і вибору методу слухопротезування. Більшість порушень слуху виявляються у віці до трьох років, а правильний діагноз дозволяє розпочати реабілітацію якомога раніше.

Раннє втручання, яке включає діагностику, слухопротезування і підтримку батьків, має вирішальне значення для успішної реабілітації. Оптимальний вік для кохлеарної імплантації – до двох років. Відсутність супутніх порушень і проведення корекційно-розвивальних

¹⁴ Глазунова С.С. Кохлеарна імплантація – новий метод реабілітації глухих дітей. *Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекц. педагогіка та спец. психологія.* 2013. Вип. 23. С. 38–41.

занять допомагає розвитку мовлення та слуху у таких дітей. Головною метою кохлеарної імплантації є соціалізація дітей і їх інтеграція в суспільство. Тому навіть успішна реабілітація не завжди може змінити спосіб спілкування дітей, які навчаються лише жестовою мовою.

Загальноосвітні заклади з інклюзивною формою навчання є оптимальним середовищем для навчання дітей з порушеннями слуху, проте необхідний індивідуальний підхід до кожної дитини. Більшість дітей, які втратили слух після того, як вже оволоділи мовою, демонструють високу ефективність реабілітації. Через місяць після підключення звукового процесора вони здатні відновити розуміння мови на слухо-зоровій основі в різних комунікативних ситуаціях. Такі діти можуть успішно навчатися в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах, а також інтегруватися в суспільство¹⁵.

У дітей з вродженою глухотою або ранньою втратою слуху (до оволодіння мовою, так звана долінгвальна глухота) процес слухомовленнєвої реабілітації займає більше часу – від трьох до п'яти років. Цей процес потребує комплексної роботи команди фахівців, включаючи сурдолога, сурдопедагога, логопеда, музичного педагога, психолога, невролога, аудіолога, а за потреби й інших фахівців. Важливу роль у реабілітації також відіграють батьки та родичі, чие активне залучення і підтримка є критично важливими для успіху реабілітаційного процесу до і після операції.

В Україні операції з кохлеарної імплантації проводяться з 2003 року. Щороку кількість імплантованих дітей і дорослих зростає, і ці пацієнти потребують тривалої реабілітації та кваліфікованої допомоги. Хоча в цій області накопичено певний досвід, система реабілітації осіб з кохлеарними імплантами і підготовка фахівців для роботи з ними в Україні ще не є розвинутою. Батьки часто залишаються без достатньої підтримки через недостатню кількість фахівців.

Сучасний сурдопедагог має добре розуміти різноманітні варіанти розвитку дітей з порушенням слуху. Він повинен бути компетентним у педагогічній діагностиці та вміннях використовувати результати обстеження для визначення освітніх потреб, постановки корекційних завдань та розробки індивідуальних програм. Проте, досі не визначено всі необхідні професійні компетенції для цієї роботи, не описані умови і не створені сучасні технологічні інструменти для їх надійного формування.

¹⁵ Супрун М.О., Шевченко В.М. Реформування освіти в Україні в галузі диференціації й індивідуалізації (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.). Диференціація у шкільній освіті: історичний досвід і сучасні технології: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. 16 травня 2018 р., м. Київ. С. 82-87.

Важливо зазначити, що незважаючи на позитивні аспекти використання кохлеарних імплантів, є й певні обмеження та виклики. Одним з основних викликів є висока вартість імплантації та подальшої реабілітації. Також важливо враховувати, що не всі діти можуть стати кандидатами на кохлеарну імплантацію через наявність протипоказань або інші медичні фактори¹⁶.

Після встановлення імпланта важливу роль відіграє реабілітаційний період, під час якого діти навчаються сприймати нові звуки, розвивають слухові навички та адаптуються до нових умов. Цей процес може тривати декілька місяців або навіть років, вимагаючи постійної підтримки з боку фахівців, сім'ї та громади.

Значна увага приділяється також психологічній підтримці дітей, які можуть відчувати страх або невпевненість щодо використання імплантів. Психологічна підготовка і підтримка допомагає подолати ці почуття, сприяючи більш ефективній адаптації до змін.

Окрім того, важливо забезпечити доступ до спеціальних освітніх програм для дітей з кохлеарними імплантами. Це може включати індивідуальні навчальні плани, використання новітніх технологій у навчанні, а також тісну співпрацю між фахівцями та батьками.

Підвищення обізнаності громадськості про кохлеарну імплантацію та можливості для людей з порушенням слуху є важливим етапом у розвитку цієї галузі. Проведення інформаційних кампаній, семінарів та конференцій допомагає розвивати більш інклюзивне суспільство, у якому люди з різними потребами можуть почувати себе комфортно та бути активними учасниками суспільного життя.

Наукові дослідження у сфері кохлеарної імплантації продовжують розвиватися, відкриваючи нові можливості для покращення якості життя людей з порушеннями слуху. Інноваційні технології, такі як нові моделі імплантів або покращені методики реабілітації, постійно вдосконалюються, надаючи ще більше шансів на успішну інтеграцію в суспільство.

Загалом, кохлеарна імплантація є потужним інструментом для реабілітації та соціальної адаптації людей з порушенням слуху. Вона відкриває нові горизонти та можливості для тих, хто раніше був обмежений у своїх можливостях, надаючи їм шанс на повноцінне життя в сучасному суспільстві. Саме тому важлива роль належить постаті сурдопедагога в процесі навчання такої дитини, його

¹⁶ Супрун М.О., Мельниченко М.М. Особистість педагога-дефектолога – запорука успіху в питаннях вирішення завдань соціалізації вихованців спеціального закладу освіти. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. педагогічні науки. 2013. Вип. 123(2). С. 328-332.

професійної майстерності та рівня сформованості професійної компетентності.

2. Зміст теоретико-практичної підготовки сурдопедагога для роботи з дітьми з порушеннями слуху

Професія сурдопедагога вимагає від людини особливих якостей і здібностей, які є необхідними для успішної реалізації педагогічного процесу та досягнення високого рівня професійної компетентності. Професійна компетентність сурдопедагога включає в себе особистісні можливості, які дозволяють йому ефективно здійснювати свої педагогічні функції. Комплекс цих якостей та здібностей часто об'єднується в поняття професіограми, яка має враховувати вимоги часу і конкретного суспільства¹⁷.

Робота сурдопедагога, який працює з дітьми з особливими освітніми потребами, вимагає додаткових якостей і навичок. Сурдопедагоги повинні мати високий рівень моральних якостей, педагогічну майстерність, а також здатність до творчого підходу в роботі. Особлива увага приділяється їхнім професійним та особистісним якостям, оскільки вони часто стають зразком для наслідування своїми учнями.

Професійна компетентність сурдопедагога є багатогранною і включає в себе не лише професійні знання та навички, але й високі моральні якості, здатність до творчого підходу та постійного професійного вдосконалення. Особистість педагога є центральним фактором у корекційно-виховній роботі, що визначає успішність навчання і соціалізації дітей з особливими потребами.

У професії сурдопедагога, який працює з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП), зокрема які мають порушення слуху, дуже важливою є наявність певних особистісних і професійних якостей, визначених суспільним запитом та чинною юридичною базою, зокрема Концепцією Нової української школи (НУШ). НУШ вимагає від учителя творчості, відповідальності, здатності до вираження власної фахової думки, доброзичливості, взаємоповаги і слугує прикладом для учнів¹⁸.

Сурдопедагог має володіти широким спектром особистісних і професійних якостей, які дозволяють йому ефективно виконувати свої обов'язки. Це включає в себе любов до дітей з порушенням слуху, професійну захопленість, оптимізм, розумну вимогливість, інтелектуальні та вольові риси характеру, а також готовність до виконання багатьох соціальних ролей і вміння працювати з емоціями.

¹⁷ Хуртенко О.В. Структура професійного іміджу молодого педагога та фактори, що впливають на його формування. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2017. Вип. 21. С. 194-203.

¹⁸ Шевченко В.М., Супрун М.О. Розвиток спеціальної освіти в незалежній Україні. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2018. С. 164-174

Ці риси забезпечують успішну соціалізацію та розвиток дітей з порушенням слуху, допомагаючи їм інтегруватися в суспільство¹⁹.

Бути сурдопедагогом може не кожен, а лише той, хто володіє необхідними педагогічними якостями та професійно-психологічними компетенціями. Ці вимоги до особистості корекційного педагога описані в професіограмі. Один із напрямків сучасної реформи загальної середньої освіти, згідно з Концепцією Нової української школи, передбачає впровадження педагогіки партнерства, яка заснована на співпраці. Освіта дітей з особливими освітніми потребами базується на міждисциплінарній взаємодії фахівців та батьків дитини і забезпечується командою психолого-педагогічного супроводу. Це вимагає партнерства та колективної взаємодії. Успіх роботи цієї команди залежить від спільного розуміння мети, рівноправності у її реалізації та відповідальності за результат.

Педагогіка партнерства, вперше започаткована в Україні В. Сухомлинським, зосереджена на співпраці вчителів та батьків. Нова українська школа (НУШ) базується на взаємодії трьох учасників: вчителя, учня та батьків. Проте, в спеціальній освіті та інклюзії це коло взаємодії розширене, оскільки в команду супроводу входять корекційні педагоги, логопеди, асистенти вчителів, психологи, соціальні педагоги та медичні працівники. До співпраці також залучаються фахівці інклюзивно-ресурсного центру, представники позашкільних та громадських організацій.

Отже, партнерство в цьому контексті є міждисциплінарним і виходить за межі одного закладу. Корекційний педагог має володіти відповідними компетентностями, зокрема вмінням працювати в команді. Це передбачає певні знання та навички²⁰.

Педагогічна праця – це особливий вид професійної діяльності, в якій спілкування відіграє ключову роль. Саме через спілкування виконуються завдання навчання і виховання, і воно є важливим інструментом для підвищення професійної майстерності вчителя та оптимізації педагогічної діяльності і навчально-виховного процесу²¹.

Н.В. Савінова та М.І. Берегова підкреслюють, що корекційний педагог повинен створювати відповідне комунікативне середовище, яке стимулює мовленнєву активність учня. Важливо проявляти інтерес до обміну думками, не вимагати негайних відповідей, дозволяти обдумувати відповідь, підкреслювати позитивні аспекти дитячих

¹⁹ Можасва О.М. Формування і розвиток основних компетентностей особистості в початковій школі. Початкова освіта. 2009. № 32. С. 9–13.

²⁰ Засенко В.В. Про наукову і науково-організаційну діяльність Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України за 2016-2020 рр. та перспективи його розвитку. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2020. №2(2). С. 1-10.

²¹ Долинська Л.В., Максимчук Н.П. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя. навч. посіб. для студ. ВНЗ. Кам'янець-Подільський. 2008. 124 с.

висловлювань і не зосереджуватись на незначних помилках. Завдання педагога – коректно виправляти помилки, щоб дитина не боялася висловлюватися знову. Корекційний педагог має бути чуйним, щирим і не підвищувати голос.

Формування професійного іміджу корекційного педагога також є важливим. Імідж вчителя – це професійний образ, який вчитель формує відповідно до своїх уявлень про зовнішній вигляд, поведінку та характер діяльності. Це не лише візуальний образ, а й спосіб мислення, дій, вчинків, уміння спілкуватись, мистецтво говорити і слухати²².

Позитивний імідж є важливим особистісним інструментом, який сприяє встановленню контактів з іншими людьми, роблячи взаємодію з ними більш ефективною. Інтерес учнів до особистості вчителя стимулює інтерес до його предмету. Втрата авторитету серед учнів часто пов'язана з тим, що вчитель нецікавий як особистість. Без інтересу до особистості вчителя учні втрачають інтерес до його предмету. Незалежно від професійної підготовки вчитель зобов'язаний постійно вдосконалювати свої особистісні якості, щоб формувати власний імідж. В останні роки зростає інтерес до особистості педагога, особливо в закладах дошкільної і загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням²³.

Психологічна готовність має важливе значення для формування позитивної мотивації до навчання і майбутньої професійної діяльності. Цю тему досліджували М. Буйняк, І. Демченко, В. Коваленко, А. Колупаєва, В. Синьов, С. Черкасова, Д. Шульженко, Ю. Шуміловська та інші. Черкасова С. визначає психолого-педагогічну готовність як систему професійно значущих якостей особистості, соціальних установок, мотивації, знань, умінь та навичок, необхідних для реалізації психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП. Про цю готовність свідчать такі показники, як толерантність до дітей з порушеннями розвитку, високий рівень емпатії, альтруїзм, а також знання методів і засобів роботи з дітьми з ООП.

Виділяють етапи психологічної підготовки майбутніх фахівців, які працюють з дітьми з порушенням слуху. Психологічна готовність до навчання дітей з порушеннями слуху є ключовою і включає сукупність здібностей, ціннісних орієнтацій та якостей особистості, які забезпечують мотиваційну готовність педагога до взаємодії з дітьми з ООП та здатність реалізовувати професійну діяльність. Психологічна готовність передбачає наявність психологічних задатків, які можуть перетворюватися на професійні компетенції, знання, уміння і навички через спеціальну підготовку. Формування психологічної готовності

²² Гуревич Р.В. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці вчителя трудового навчання. Трудова підготовка в закладах освіти. 2020. № 3. С. 26-28.

²³ Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. Київ: Освіта. 2004. 384 с.

студентів до роботи з дітьми з ООП здійснюється через професійну підготовку, тренінги та практику²⁴.

Самовиховання є важливою складовою формування особистості професіонала. Це цілеспрямована діяльність з розвивання бажаних якостей (духовних, інтелектуальних, моральних, естетичних, фізичних) і усунення негативних. Успішність педагогічної діяльності значною мірою залежить від здатності педагога мобілізувати свої зусилля для систематичної роботи, ефективно організовувати свою діяльність, долати труднощі в підготовці до занять, знімати емоційні та психічні перевантаження, керувати своїм емоційним станом²⁵.

Самовиховання – це вид людської діяльності, важка праця над собою. Його ефективність залежить від цілеспрямованості, стійкої мотивації, позитивних установок, правильного вибору методів самовдосконалення, систематичності зусиль і самоконтролю. Без самовиховання неможливий успіх у навчанні, педагогічній діяльності, стосунках і житті²⁶.

Педагогічна діяльність – це професійна діяльність, яка може як позитивно, так і негативно впливати на особистість педагога, спричиняючи професійні деформації. Вони можуть включати загострення небажаних якостей, появу стереотипної поведінки і ускладнювати взаємодію з іншими.

Сприятливий період для виникнення професійних деформацій – це професійна криза, тобто глибока незадоволеність своєю діяльністю, її результатами, відчуття власної неспроможності, невідповідність між намірами і досягнутими результатами²⁷.

Педагоги, чия професія належить до сфери «людина-людина», часто зустрічаються з синдромом професійного вигорання, який є сукупністю симптомів фізичного та емоційного виснаження. Цей синдром проявляється у вигляді негативних емоційних переживань і ставлення до роботи та суб'єктів ділового спілкування. Професійна діяльність корекційного педагога ще більш відповідальна та стресова, ніж робота вчителя у загальноосвітньому закладі, що підвищує ризик виникнення синдрому професійного вигорання.

²⁴ Засенко В.В., Прохоренко Л.І. Освіта «особливих» дітей: стратегія розвитку. Рідна школа. 2019. №3-4. С. 48-52.

²⁵ Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту. Монографія. Кам'янець-Подільський. Абетка-НОВА. 2007. 304 с.

²⁶ Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту. Монографія. Кам'янець-Подільський. Абетка-НОВА. 2007. 304 с.

²⁷ Супрун М.О., Мельниченко М.М. Особистість педагога-дефектолога – запорука успіху в питаннях вирішення завдань соціалізації вихованців спеціального закладу освіти. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. педагогічні науки. 2013. Вип. 123(2). С. 328-332.

3. Професійна компетентність та особистість сурдопедагога

Перед системою державної освіти України постають нові виклики, пов'язані з глобалізаційними процесами. Для їх подолання важливою складовою процесу ефективної роботи в галузі спеціальної освіти є наявність професіоналів-сурдопедагогів. Вхідження до світової спільноти та модернізація міжнародного порядку у контексті визначених пріоритетів майбутнього світоустрою вимагає від спеціальної освіти поетапного впровадження складових мегасистеми цілісного освітнього простору та відповідна фахова підготовка сурдопедагога. Основною ознакою його змісту є розбудова професійної підготовки фахівців спеціальної освіти на компетентісно-орієнтованій основі особливо в умовах викликів сьогодення²⁸.

Сучасний фахівець у спеціальній освіті має бути багатофункціональним, володіти високим рівнем професійної компетентності та бути готовим до практичної, науково-дослідної та методичної діяльності в реальних умовах освітньої практики, яка часто висуває складні проблемні питання. Розвиток суспільства на сучасному етапі характеризується надзвичайно складними процесами, що призводять до глибинних якісних змін, які охоплюють усі сфери життєдіяльності фахівця. В умовах глобалізації, інтеграції та ускладнення соціальної діяльності, значної кількості інформації, швидкого і постійного оновлення технологій, фахівці у сфері спеціальної освіти, зокрема сурдопедагогіки, можуть успішно функціонувати лише за наявності певних професійних компетентностей, життєвих ціннісних орієнтацій, якостей і здібностей, які забезпечать стійкість їхнього розвитку, соціальну мобільність, творчу особистісну позицію та гнучку адаптацію до усіх трансформацій²⁹.

Це зумовлює необхідність заміни традиційної, «знанневої» парадигми спеціальної освіти на нову, яка більше відповідає актуальним і перспективним потребам розвитку суспільства і потребам професійних фахівців у спеціальній допомозі та навчанні дітей з порушенням слуху. Європейський освітній простір просуває ідею «трикутника знань», яка полягає у максимально тісному зв'язку освіти, дослідної діяльності та технологічних інновацій. Характерними рисами глобалізації в галузі спеціальної освіти є уніфікація знань та загальне прагнення країн світу до досягнення високої якості освіти для дітей, які мають особливі освітні потреби, зокрема порушення слуху. Освіта для таких дітей стає ключовою детермінантою навчальних результатів та соціального потенціалу.

²⁸ Журба К.К. Формування етичної культури вчителів як необхідна умова сучасного виховання.

²⁹ Ціпан Т.С. Професійна компетентність сучасного вчителя. Інноватика у вихованні. Збірник наукових праць. 2016 Випуск 3. РДГУ С. 245-253

Глобалізація, незважаючи на різні оцінки, є об'єктивною реальністю, що вимагає від національних систем та спеціальної освіти зокрема нової цільової орієнтації, яка враховує потреби в міжнародній солідарності щодо цінностей загальнолюдської етики. Водночас важливою умовою інтеграції спеціальної освіти України у світовий освітній простір має бути збереження національного досвіду, традицій, зміцнення і розвиток її безперечних переваг, таких як науковість освіти, її фундаментальність та енциклопедичність. Досягнення конкурентоспроможної якості національної освіти в контексті соціальної згуртованості стає пріоритетом модернізації спеціальної освіти України³⁰.

Аналіз процесу глобалізації, змінності та конкуренції, які з кожним роком владніше заявляють про себе у світі, зобов'язує нарощувати дослідницькі зусилля з осмислення ролі освіти у формуванні особистості, необхідної інноваційному типу суспільного прогресу – інноваційної особистості фахівця спеціальної освіти та інклюзії.

У сучасних умовах формується нове інформаційне суспільство. Завдяки мережі Інтернет люди мають можливість спілкуватися по всьому світу, здобувати нову інформацію, накопичувати новий досвід та поширювати власний. Тому обізнаність і володіння інформаційними технологіями стає пріоритетним завданням розвитку системи освіти, а інформаційна компетентність – базовою для всіх фахівців незалежно від галузі, в якій вони працюють³¹.

Питанням розвитку суспільства через професійну підготовку, розвиток освіти та професійної компетентності фахівців присвячено багато праць як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. У працях Л. Вовк, Г. Гринька, О. Огієнка, Н. Протасової, Л. Сігаєвої та інших містяться характеристики розвитку освіти в Україні. Проблеми визначення професійної компетентності вчителів обговорювалися багатьма психологами, педагогами, філософами, фізіологами, серед яких Т. Ваколя, А. Василюк, Л. Ващенко, В. Гладуш, М. Криштанович, І. Литвин, Л. Прядко, Н. Сергієнко, В. Цісарук, В. Шевченко та інші. Питанням розвитку особистості присвячені роботи Т. Ціпан, В. Ягупова. Зарубіжні вчені G. Goodman, C. Arbona, R. Tannenbaum, F. Oser, F. Achtenhagen вважають, що поняття професійної компетентності може бути застосовано й до професії вчителя.

Успіх діяльності сурдопедагога значною мірою визначається наявністю педагогічних здібностей. Відомий сурдопедагог

³⁰ Шевченко В.М., Супрун М.О. Розвиток спеціальної освіти в незалежній Україні. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2018. С. 164-174.

³¹ Шевченко В.М. Сучасні тенденції підготовки фахівців для корекційної та інклюзивної освіти: Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін. матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (16-17 квітня 2019 року, м. Суми) Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, м. Суми, 2019. С. 207-210.

М. М. Лаговський зазначав, що «навчати глухонімих здатні лише найбільш обдаровані вчителі з глибокою підготовкою». В останні десятиріччя виник новий напрям у теорії педагогічної освіти – компетентнісний підхід, який визначає зміст педагогічної освіти. При підготовці педагога потрібно враховувати поняття «компетентність у навчанні» та напрацювання науковців у цій сфері. Загалом компетентності у навчанні (лат. *competentia* – коло питань, в яких людина добре розуміється) фахівець набуває не лише під час вивчення предмета чи групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища та інших факторів. У зарубіжних джерелах компетентність у навчанні часто передається через усталені поняття: «здатність до...», «комплекс умінь», «умілість», «готовність до...», «знання в дії», «спроможність». Спільним для всіх є розуміння компетентності у навчанні як набутої характеристики особистості, що сприяє успішному входженню молодій людині в життя сучасного суспільства. Крім того, компетентність у навчанні розглядається як інтегрований результат, що передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування і розвитку в учнів здатності практично діяти, застосовувати досвід успішної діяльності в певній сфері³².

Провідним поняттям у контексті відновлення та модернізації освітнього процесу є поняття «професійна компетентність» учителя. Це поняття значно ширше за знання, уміння і навички, не є їхньою сумою, оскільки включає всі аспекти діяльності: знаннєвий, операційно-технологічний, ціннісно-мотиваційний тощо. Більшість дослідників під терміном «компетентність» розуміють складну інтегровану якість особистості, що обумовлює можливість здійснювати певну діяльність. Йдеться не про окремі знання чи вміння, і навіть не про сукупність окремих процедур діяльності, а про властивість, що дозволяє людині здійснювати діяльність загалом.

Необхідність зміни позиції сурдопедагога на позицію «педагогічної підтримки» зумовлена сучасними вимогами щодо організації навчання за принципами педагогічного супроводу. У такому підході акцент робиться не на програмний матеріал, а на організацію індивідуальної інтелектуальної діяльності. Учитель аналізує сам і допомагає учню зрозуміти не лише зміст засвоєного матеріалу, а й те, як він досяг цього (за допомогою яких прийомів, технік, засобів тощо). У зв'язку з цим основним результатом діяльності школи має стати не система знань, умінь і навичок (ЗУН), а комплекс ключових компетентностей в інтелектуальній, інформаційній, комунікаційній та інших сферах³³.

³² Шевченко В.М., Супрун М.О. Розвиток спеціальної освіти в незалежній Україні. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2018. С. 164-174.

³³ Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту. Монографія. Кам'янець-Подільський. Абетка-НОВА. 2007. 304 с.

Сьогодні визначення поняття ключових компетентностей стосується не лише змісту освіти, воно зачіпає всю соціальну сферу суспільства, передбачаючи формування в молоді певних навичок для життя та діяльності. Компетентності допомагають розв'язувати життєво важливі проблеми, оскільки дозволяють оперувати здобутими в школі знаннями і застосовувати їх упродовж усього життя.

Українські вчені О. Крисан, О. Овчарук, О. Пометун, О. Локшина, О. Савченко вважають, що компетентності є своєрідними комплексами знань, умінь і ставлень, що набуваються в навчанні й дозволяють людині ідентифікувати та оцінювати в різних контекстах проблеми, характерні для різних сфер діяльності.

Розвиток професійної компетентності знаходиться в руках самого вчителя. Саме педагог свідомо регулює стандарти своєї поведінки через усвідомлення свого професійного досвіду. Основою самоосвіти є різнобічний досвід вчителя, який прогресує від однієї стадії до іншої. Традиційні моделі освіти стають неефективними, оскільки досвід, до якого вони залучають вчителя, є зовнішньо нав'язаний і тому психологічно не виправданий. Досвід стає джерелом професійного зростання вчителя лише тією мірою, якою він є об'єктом структурованого аналізу: нерефлексований досвід веде не до розвитку, а до професійної стагнації вчителя³⁴.

Дослідницька діяльність вчителя надає йому можливості здійснити синтез знань через експеримент і набути новий досвід (негативний чи позитивний). Відрефлексований досвід народжує нові знання, через корекційну діяльність педагог вибудовує стратегію свого саморозвитку, повертаючись до творчого пошуку і набуваючи новий рівень професійного самовдосконалення.

Звернувшись до словника сучасної англійської мови можна знайти визначення поняття «компетентність» (з лат. *competens* – належний, відповідний) як сукупності необхідних якостей для ефективної професійної діяльності, систематичних функціональних знань і умінь (науково-виробничих, суспільно-політичних, психолого-педагогічних, економічних, предметних і відповідних особистісних якостей).

Поняття «професійна компетентність» почали використовувати для встановлення рівня професійної підготовки відносно не так давно, і до сьогодні немає єдиного підходу до його визначення. Тому вважаємо за необхідне детальніше вивчити його генезис.

У нормативно-правових документах України термін «професійна компетентність» знаходить своє відображення у документах, які регулюють сферу вищої освіти України. Термін використовується під час визначення якості вищої освіти: «Якість вищої освіти – це

³⁴ Жук В.В. Особливості формування соціально-комунікативної компетентності дітей дошкільного віку з порушеннями слуху. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць. К. ТОВ «Наша друкарня». 2019. Вип. 15. 364 с. С. 77-90.

сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особистісні, духовні й матеріальні потреби, так і потреби суспільства». Вимоги до випускника закладу вищої освіти відображають цілі вищої освіти та професійної підготовки, визначають місце фахівця в структурі галузей економіки держави і вимоги до його компетентності, інших соціально важливих якостей, систему виробничих функцій і типових завдань діяльності й умінь для їх реалізації³⁵.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку важливо не тільки те, що фахівець знає, а й те, як він уміє опанувати та застосовувати нові знання та навички, як швидко може переорієнтуватися в професійній діяльності відповідно до сучасних вимог ринку праці. Особливої уваги розвитку професійної компетентності потребують професії, пов'язані з наданням послуг у соціальній сфері та вчителі. М. Кокун зазначає, що тенденції розвитку сучасного суспільства зумовлюють постійне підвищення значимості професій типу «людина-людина», особливо тих, які мають перетворюючий характер щодо особистості інших людей (вчителі, викладачі, психологи, менеджери-керівники, соціальні працівники тощо).

Успіх діяльності сурдопедагога багато в чому визначається наявністю педагогічних здібностей. Педагогічні здібності є передумовою для педагогічної майстерності. До структури педагогічних здібностей входять психолого-педагогічна пильність і спостережливість, увага, організаторські здібності та педагогічний такт. Ці здібності формуються в процесі діяльності. Ерудиція є обов'язковою якістю сурдопедагога. Відомий сурдопедагог М. Лаговський вважав, що «перша умова, яка необхідна для вчителя глухонімих, є ґрунтовна педагогічна освіта..., адже навчати глухонімих здатні лише найбільш обдаровані вчителі з ґрунтовною підготовкою». Сурдопедагог повинен володіти глибокими і різнобічними знаннями з різних галузей науки, культури, мистецтва, етики, а також досконало знати свій предмет і сучасні проблеми сурдопедагогіки³⁶.

Найбільш повно внутрішній і зовнішній потенціал особистості сурдопедагога відображають його соціальна позиція і ціннісні орієнтації. Моральні якості сурдопедагога значно впливають на формування особистості глухих дітей.

Професійна кваліфікація сурдопедагога включає знання методологічних основ і категорій сучасної педагогіки та

³⁵ Долинська Л.В., Максимчук Н.П. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя. навч. посіб. для студ. ВНЗ. Кам'янець-Подільський. 2008. 124 с.

³⁶ Дмитерко-Карабин Х.М. Мотиваційна готовність до професійної діяльності як психологічна проблема. Зб. наук. пр. філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ. Вид-во «Плай» Прикарпат. ун-ту. 2004. Вип. 9. Ч. 2. С. 23-32.

сурдопедагогіки; загальних закономірностей і особливостей розвитку дитини з особливими освітніми потребами; індивідуально-психологічних якостей особистості на різних вікових етапах; шляхів корекції і компенсації порушень розвитку глухих і слабочуючих дітей; розуміння принципів, цілей, завдань, форм і методів корекційно-розвиваючого навчання і соціальної реабілітації осіб з порушенням слуху. Ці знання складають специфічну сторону ерудиції сурдопедагога³⁷.

Професійний обов'язок сурдопедагога – вдосконалення своєї кваліфікації. Це неодмінна умова творчої діяльності та підвищення педагогічної майстерності. Основи для формування професійної майстерності закладаються під час навчання у закладі вищої освіти. Подальше формування сурдопедагога-майстра відбувається в процесі самостійної практичної діяльності на основі глибокого оволодіння її науковими основами, новітніми досягненнями передового педагогічного досвіду та самоосвіти. Поглиблення і розширення знань у галузі педагогіки і психології (загальної і спеціальної), лінгвістики, спеціальних методик – необхідна умова вдосконалення діяльності сурдопедагога, підвищення ефективності навчально-виховної роботи з метою гармонійного розвитку особистості дитини з порушеннями слуху та її успішної інтеграції в суспільство³⁸.

Важливою є проєктивна функція, яка включає вміння планувати свою діяльність, самостійно обирати оптимальні засоби, методи і прийоми навчання, визначати виховні завдання. Такі вміння приходять з роками, але сурдопедагог повинен бути обізнаним про це, а школа має порекомендувати для нього наставника. Оволодіння знаннями про конструктивно-організаторську функцію також є важливим. Теоретичні знання повинні підкріплюватися практичними видами діяльності – драматичними, зображувальними, спортивними і навіть музичними. Вчитель повинен знати вікові особливості учнів і вміти організувати їхню діяльність. Словом, він має жити, вчити, виховувати, а не просто спрямовувати дітей.

Комунікативна функція сурдопедагога проявляється у творчій співпраці, сталості взаємовідносин з колегами, дітьми і батьками. Набуття досвіду виконання цієї функції вимагає часу та безпосереднього перебування у школі.

Ще одна важлива функція – координуюча. Вона полягає в об'єднанні та узгодженні змісту і спрямованості педагогічного впливу на учнів, який здійснюється в системі суспільного і сімейного виховання.

³⁷ Діти з особливими потребами: поради батькам. К. Наук. Світ. 2004. с. 129-139.

³⁸ Єрмаков І.Г., Пузіков Д.О. життєтворчі компетенції особистості. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Зб. наукових праць. № 3 К. Університет «Україна». 2007. С. 44-53.

Питання розвитку освіти залежать від багатьох чинників, серед яких важливе місце займає економіка країни. Соціально-економічний розвиток суспільства потребує фахівця, який, насамперед, обізнаний у професійній сфері, має ґрунтовні знання, володіє певними компетентностями і здатен реалізувати професійні функції. Як бачимо, ці дві сфери взаємопов'язані й потребують постійного вдосконалення відповідно до трансформаційних процесів, у яких перебуває людство³⁹.

Подальший розвиток освіти включає не лише залучення фахівців педагогічної сфери до пошуку нових знань, а й до розвитку особистості, отримання нових знань, уміння володіти інформацією, виховання сприйняття соціально-економічних і науково-технічних нововведень, а також творчого ставлення до праці.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що нами було розкрито теоретико-практичний зміст та особливості професійної компетентності сурдопедагога в роботі із дітьми з порушенням слуху. Можемо констатувати, що сурдопедагогіка є складовою частиною спеціальної педагогіки, що представляє собою систему наукових знань про освіту осіб з порушеннями слуху. Як в Україні, так і за кордоном, статистика свідчить про постійне збільшення кількості дітей, які мають проблеми зі слухом. Зростає також кількість дітей, які мають інші порушення розвитку разом із порушеннями слуху в системі освіти. Тому існування і розвиток науково-педагогічної області, яка зосереджується на теорії та практиці освіти для осіб з порушенням слуху є очевидною необхідністю. Професія сурдопедагога вимагає від людини особливих якостей і здібностей, які є необхідними для успішної реалізації педагогічного процесу та досягнення високого рівня професійної компетентності. Професійна компетентність сурдопедагога включає в себе особистісні можливості, які дозволяють йому ефективно здійснювати свої педагогічні функції. Комплекс цих якостей та здібностей часто об'єднується в поняття професіограми, яка має враховувати вимоги часу і конкретного суспільства. Сучасні дослідження та практика доводять, що сучасний фахівець у спеціальній освіті має бути багатофункціональним, володіти високим рівнем професійної компетентності та бути готовим до практичної, науково-дослідної й методичної діяльності в реальних умовах освітньої практики, яка часто висуває складні проблемні питання. В умовах глобалізації, інтеграції та ускладнення соціальної діяльності, значної кількості інформації, швидкого і постійного оновлення технологій фахівці у сфері спеціальної освіти, зокрема сурдопедагогіки, можуть успішно функціонувати лише за наявності певних професійних

³⁹ Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту. Монографія. Кам'янець-Подільський. Абетка-НОВА. 2007. 304 с.

компетентностей, життєвих ціннісних орієнтацій, якостей і здібностей, які забезпечать стійкість їхнього розвитку, соціальну мобільність, творчу особистісну позицію та гнучку адаптацію до усіх трансформацій.

Аналіз досвіду європейських країн свідчить, що спеціальна освіта та інклюзивне навчання є основними формами здобуття освіти дітьми з порушенням слухом на сучасному етапі. Проте наявність інклюзивного навчання не повинна призводити до згортання спеціальних навчальних закладів, а лише до їх реформування. Система спеціальної освіти є інститутом держави, яка розвивається як особлива форма реалізації ціннісних орієнтацій і культурних норм суспільства вже понад двісті років. Вибір шляху розвитку тієї чи іншої системи завжди залежатиме не лише від наукових поглядів її творців, але й від ціннісних орієнтацій, політичних установок, економічних можливостей держави та прийнятих культурних норм суспільства.

АНОТАЦІЯ

У розділі монографії автор розкриває основні аспекти професійної компетентності сурдопедагога в сучасних реаліях. Автор визначає, що важливіть підготовки високопрофесійних кадрів є актуальною у нашому суспільстві, зокрема і сурдопедагогічні спеціальності. Дослідженням встановлено, що розвиток професійної компетентності сурдопедагога є багатограним явищем та потребує постійного удосконалення та розвитку. Важливим в даному аспекті є постійний саморозвиток та формування навичок подолання професійного вигорання у такій складній професійній діяльності, як сурдопедагогічна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бельчева Т.Ф., Бельчев П.В., Елькін М. В., Ізбаш С.С. Компетентнісний підхід до організації виробничої практики майбутніх викладачів вищої школи. Мелітополь. *Вид-во МДПУ ім. Богдана Хмельницького*. 2016. 106 с.
2. Василишина Т.В. Емпатія як фактор ефективності педагогічного спілкування: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2000. 20 с.
3. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. Київ: Освіта. 2004. 384 с.
4. Глазунова С.С. Кохлеарна імплантація – новий метод реабілітації глухих дітей. *Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19. Корека, педагогіка та спец. психологія*. 2013. Вип. 23. С. 38–41. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2013_23_14
5. Гуревич Р.В. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці вчителя трудового навчання. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2020. № 3. С. 26–28.

6. Голова Н. І. Сучасний стан та перспективний розвиток системи спеціальної освіти осіб з обмеженими можливостями. *Педагогічні науки*. 2012. № 62. С. 50.

7. Діти з особливими потребами: поради батькам. Київ. *Наук. Світ*. 2004. 232 с.

8. Дмитерко-Карабин Х.М. Мотиваційна готовність до професійної діяльності як психологічна проблема. *Зб. наук. пр. філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ. Вид-во «Плай» Прикарпат. ун-ту*. 2004. Вип. 9. Ч. 2. С. 23–32.

9. Долинська Л.В., Максимчук Н.П. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя. навч. посіб. для студ. *ВНЗ. Кам'янець-Подільський*. 2008. 124 с.

10. Діти з особливими потребами: поради батькам. К. *Наук. Світ*. 2004. с. 129–139.

11. Єрмаков І.Г., Пузіков Д.О. життєтворчі компетенції особистості. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. *Зб. наукових праць*. № 3 К. Університет «Україна». 2007. С. 44–53.

12. Жук В.В. Особливості формування соціально-комунікативної компетентності дітей дошкільного віку з порушеннями слуху. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць*. К. ТОВ «Наша друкарня». 2019. Вип. 15. 364 с. С. 77–90.

13. Журба К.К. Формування етичної культури вчителів як необхідна умова сучасного виховання. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/22/visnuk_3.pdf

14. Засенко В.В., Прохоренко Л.І. Освіта «особливих» дітей: стратегія розвитку. *Рідна школа*. 2019. № 3-4. С. 48–52.

15. Засенко В.В. Про наукову і науково-організаційну діяльність Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України за 2016-2020 рр. та перспективи його розвитку. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. № 2(2). С. 1–10.

16. Можаяєва О.М. Формування і розвиток основних компетентностей особистості в початковій школі. *Початкова освіта*. 2009. № 32. С. 9–13.

17. Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту. Монографія. Кам'янець-Подільський. Абетка-НОВА. 2007. 304 с.

18. Супрун М.О., Мельниченко М.М. Особистість педагога-дефектолога – запорука успіху в питаннях вирішення завдань соціалізації вихованців спеціального закладу освіти. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. *Сер. педагогічні науки*. 2013. Вип. 123(2). С. 328-332.

19. Супрун М.О., Шевченко В.М. Реформування освіти в Україні в галузі диференціації й індивідуалізації (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.). *Диференціація у шкільній освіті: історичний досвід і сучасні технології: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 16 травня 2018 р., м. Київ. С. 82–87.

20. Хуртенко О.В. Структура професійного іміджу молодого педагога та фактори, що впливають на його формування. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2017. Вип. 21. С. 194–203.

21. Ціпан Т.С. Професійна компетентність сучасного вчителя. *Інноватика у вихованні. Збірник наукових праць*. 2016 Випуск 3. РДГУ С. 245–253

22. Шевченко В.М. Підготовка фахівців до роботи в інклюзивному дошкільному освітньому закладі. *Дошкільна освіта: досвід, проблеми, перспективи*. 2018. С. 171–173.

23. Шевченко В.М., Супрун М.О. Розвиток спеціальної освіти в незалежній Україні. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2018. С. 164–174.

24. Шевченко В.М. Сучасні тенденції підготовки фахівців для корекційної та інклюзивної освіти: Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін. *матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (16-17 квітня 2019 року, м. Суми) Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, м. Суми, 2019. С. 207-210.

25. Шевченко В.М. Підготовка фахівців до роботи з дітьми з особливими потребами в сучасних умовах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. №4 (88). С. 340–350.

Information about the author:

Mostoviy Lyubomir Petrovich,

Postgraduate Student at the Department of Deaf Pedagogy and Deaf Psychology named after M.D. Yarmachenko,
Faculty of Special and Inclusive Education,
Ukrainian State University named after Mikhail Drahomanov
9, Pirogova Str, Kyiv, 01601, Ukraine